

Ernest Germain [= Mandel]

Sovjetiska kommunistpartiets tjugoförsta kongress

1959

[Ur *Fourth International*, våren 1959]

En ”trist” kongress, ”en besvikelse jämfört med tjugonde partikongressen” [1956]*, en ”betydelslös” kongress, ett helt igenom ”tekniskt möte”: så låter det från observatörer i väst om Sovjetunionens Kommunistiska Partis tjugoförsta kongress, som ägde rum i den sovjetiska huvudstaden mellan den 27 januari och 5 februari 1959. Alla dessa kommentarer innehåller en kärna av sanning – men bara en kärna.

Efter den dramatiska tjugonde kongressen, som kulminerade med fördömandet av Stalin-kulten och Chrusjtjovs hemliga tal, hade den tjugoförsta kongressen alls inget lika sensationellt att erbjuda. Efter de bistra lärdomarna av händelserna i Polen och Ungern i oktober-november 1956** gjorde sovjetbyråkratin en extra ansträngning för att stärka sin politiska kontroll över hela sitt välde. Chrusjtjov godtog uppfattningen att ytterligare ett ”högljutt” bidrag till avstaliniseringen skulle bli ett direkt hot mot byråkratins ställning. Efter denna eftergift till Molotov & Co verkar ”anti-parti gruppen” ha missbedömt den verkliga innebörden av denna framgång och gick i juni 1957 till attack i politbyrån, med känt resultat. Men också i nederlagets stund hade man tillskansat sig en viktig fördel. På tjugoförsta kongressen förekom inga nya fördömanden av Stalin, hans namn nämndes på sin höjd en eller två gånger.

Men å andra sidan varken sades eller gjordes något på denna kongress som tyder på att beslutet på tjugonde partikongressen i sin tur blivit föremål för omvärdering. Tvärtom tryckte både den som levererade rapporten och ett stort antal talare på att kränkningarna av ”det sovjetiska rättssamhället”, ”brotten mot socialistisk demokrati och den inre partidemokratin” hade upphört, totalt och definitivt. Tjugoförsta kongressen ser därmed ut att vara en kongress som på det politiska planet stärker och bekräftar de viktigaste delarna av ”avstaliniseringen”, utan att för den skull gå längre än de gränser byråkratin satte i slutet av 1956.

Huvudvikten på kongressen ägnades sjuårsplanen, som fick stort utrymme i Chrusjtjovs rapport. Vi har redan i förra numret analyserat de viktigaste aspekterna av denna plan¹ och ska därför inte upprepa dem nu. Det vi tänker behandla mer omfattande är andra frågor som diskuterades på den tjugoförsta kongressen, frågor som varken den borgerliga eller den stalinistiska pressen ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt, men som ändå avslöjar viktiga tendenser i det sovjetiska samhällets utveckling i det sovjetiska kommunistpartiets politik.

Kampen mot anti-partigruppen

Vid sidan av sjuårsplanen var det fördömandena av ”anti-partigruppen”, som utgjorde det allmänna temat för alla talare på kongressen. Och som den fördömdes!

Likt en bysantinsk litania fördömdes det ”skamliga”, ”skamlösa”, ”tarvliga”, ”kriminella”, ”fraktionsmässiga” agerandet på ett monotont och stereotypt vis av den ena efter den andra byråkraten i talarstolen. Hur mycket skiljer sig inte denna kongress inte bara från kongresserna under den leninistiska perioden och till och med från kongresserna i början av den stalinistiska perioden, innan den bolsjevikiska traditionen och kadreerna hade utplånats. Då hände det trots allt att argument ställdes mot varandra – om än lögnaktigt, demagogiskt och med

* Se [Chrusjtjovs tal 1956](#) och [Chrusjtjovs tal 50 år](#) samt [Tjugonde partikongressen – Före och efter](#) av Roy Medvedev – *Red*

** Se [Ungern i oktober 1956: Revolt mot stalinismen](#) av Anders Hagström.

¹ [The USSR from the XXth to the XXIst Congress of the CPSU](#) i vinternumret 1959.

metoder som mest handlade om förtal. Nu fanns inget av detta. Vad stilen beträffar verkar det sovjetiska partiet ha övervunnit vare sig "personkulten" eller efterdyningarna till "den brottsliga verksamhet som statsfienden, Beria, ägnade sig åt".

Om vi granskar det närmare så finns det en del intressant bakom denna dystra litania. För det första, av de sammanlagt 83 som begärde ordet på tjugoförsta kongressen var det 60 som fördömde "anti-parti gruppen" och 23 som inte gjorde det. Vilka är dessa 23? *Vi ska då finna att där ingick, med tre undantag, alla arbetare och bönder som begärde ordet på kongressen samt dessutom alla akademiker och vetenskapsmän.*

Detta förtjänar att noteras. De 83 talarna är fördelade på 64 stats- och partibyråkrater (inklusive den enda talespersonen för armén, marskalk Malinovskij) och 19 representanter för "basen" (arbetare, bönder och intellektuella). Av de 64 byråkraterna deltog 57 i de rituella "fördömandena", medan sju avstod. Av de 19 representanterna för "basen" var det bara tre (en arbetare och två kolchosmedlemmar) som angrep "anti-partigruppen" medan tre avstod.

Vi får förstås akta oss för att tillskriva dessa fakta mer betydelse än de förtjänar. Bland de byråkrater som inte deltog i kampanjen mot "anti-partigruppen" återfinns den beryktade Semitjastnyj, sekreterare i Komsomol när kongressen ägde rum (han har därefter blivit av med den posten) och svärson till Chrusjtjov. Semitjastnyj har rykte om sig att vara hyperstalinistisk i sin "beslutsamhet", han "utmärkte sig" med att jämföra Pasternak med en "gris som smutsar ned sin egen penna". Det är dessutom mindre troligt att han stått på Molotovs sida, eftersom han har Chrusjtjov att tacka för hela sin karriär. Att han nu gav prov på "brist på ortodoxi" kanske enklast kan förklaras med ett förbiseende eller med en önskan att visa att Komsomol "inte blandar sig i politiken".

Att de arbetare som avstod från att angripa "anti-parti gruppen" var arbetare har vi dessutom bara de officiella kongressdokumentens ord på. Vi vet alltså inte om det här rörde sig om riktiga arbetare, eller förmän, eller arbetsledare, eller personer inom företagets förvaltning.

Denna märkliga indelning av talarna förtjänar ändå att påpekas. Särskilt som Chrusjtjov i sin replik nämnde att ett visst antal talare hade svarat för "enastående" bidrag – och det råkade just vara de talare som avstått från att angripa "anti-partigruppen"!

Dessutom fanns det vissa nyanser i attackerna på "anti-partigruppen". Medan huvuddelen av talarna nöjde sig med att upprepa de tidigare citerade adjektiven, blev attackerna mot slutet av kongressen allt skarpare och laddade med insinuationer.

Exempelvis talade J P Kulusjtjinskij (ledare för partiet i Omsk) om "gruppen av konspiratörer". Zjadin bjöd över med att slå fast att om inte de "kriminella konspiratörerna" hade "avväpnats" av centralkommittén skulle kommunismen i Sovjetunionen ha försvagats allvarligt. Kuzmin, chef för plankommissionen, gick ytterligare ett steg genom att anklaga Pervuchin och Saburov för att avsiktligt (därmed med onda baktankar?) ha bromsat utvecklingen av olje- och kemisk industri och för att ha satsat på fast värmekraftverk drivna med fast bränsle i stället för flytande. Anklagelsen börjar närma sig tal om sabotage! En viss Tjegalin, ett ledande namn i partiet i Stalingrad, tog upp tråden och skärpte samma anklagelse. En Denisov, en byråkrat från Saratov, anklagade rent av "anti-partigruppen" för att avsiktligt ha planerat att hålla tillbaka landets fortsatta utveckling mot kommunism.

Alla dessa anklagelser får en att erinra sig uttrycket "folkets fiende", som riksåklagaren Rudenko använde vid Högsta sovjets sista sammanträde. I sin replik tog Chrusjtjov dock inte upp den tråden. Medlemmarna av "anti-partigruppen" blev inte uteslutna ur partiet, Pervuchin och Saburov blev inte ens uteslutna ur centralkommittén. Det är visserligen sant att någon förnyelse av detta organ inte stod på dagordningen. Men Kuzmins "kampanj" var utan tvivel ute efter "extrema" åtgärder, men några sådana syntes inte till. Kuzmin själv avsattes från sina

poster strax efter kongressen. Ska detta ses som ett tecken på att ledningen ville lugna ner den stora massan byråkrater och partimedlemmar? De senare måste förstås ha uppfattat attackerna på ”anti-partigruppen” som en signal till nya ”extrema” åtgärder, som de emellertid blivit lovade inte skulle bli av.

Vi skrev att stämningen på denna kongress mer liknar stalinistiska kongresser än de som ägde rum 1923-27, för att inte tala om kongresserna på Lenins tid. Kongressens sammansättning, som framgår av mandatkommissionens rapport, ger en rad förfärliga detaljer om detta. Av de 1 269 delegaterna på kongressen var åtta – vi upprepar, *åtta* – gammelbolsjeviker, dvs partimedlemmar vid tiden för Oktoberrevolutionen. Då hade bolsjevikpartiet 240 000 medlemmar av vilka tiotusentals var ungdomar mellan 20 och 30 år, som idag skulle vara mellan 62 och 72. Många dödades under inbördeskriget, men tiotusentals överlevde. Vidare hade bolsjevikpartiet vid inbördeskrigets slut 1921 732 500 medlemmar. Av dem, där säkert en tredjedel var personer under 35 (som idag skulle vara under 73) var 45 – vi upprepar 45 av låt oss säga 200 000 – delegater på tjugoförsta kongressen.

Behövs ytterligare siffror för att inse vilken oerhörd blodförlust Stalin orsakade i bolsjevikernas led?

Det är dessutom signifikativt att Chrusjtjov själv inte gick med i bolsjevikpartiet förrän efter Oktober 1917, trots att han vid revolutionen redan hade fyllt 23. Han tillhörde inte den ryska eliten av arbetarungdomar där tiotusentals, i samma ålder som han eller yngre, anslöt sig till partileden före revolutionens seger.

Låt oss också tillägga att av 1 269 delegater fanns bara 399 arbetare och kolchosmedlemmar och 50 aktiva intellektuella. Resten, dvs 820 delegater, var byråkrater. Dessa utgjorde således två tredjedelar av kongressdelegaterna, en betydande del, om än något mindre än vid tjugonde kongressen.

Uppgörelsen med ”kränkningarna av sovjetisk lag och demokrati”

Ett stort antal tal ägnades åt de beslut på tjugonde kongressen, som handlade om ”åtgärder mot kränkningarna av sovjetisk lag och demokrati”. Detta var det tredje huvudtemat på kongressen.

Även om många yttranden också i den frågan var ganska stereotypa, förtjänar flera av dem att framhållas.

Således fastslog Chrusjtjov själv att det inte längre fanns några politiska fångar i Sovjetunionen och att ingen längre utsattes för förföljelse på grund av sina politiska åsikter. Mikojan dröjde rätt länge vid samma ämne och sade bl a:

Sovjetdemokratin har tagit stora steg framåt och ju mer den går framåt desto mer fördjupas den, samtidigt som den sociala ordningen i landet stärks och förbättras. Varje steg som för oss närmare kommunismen ökar betydelsen av övertygelse, av samhälleligt inflytande, av kommunistisk skolning och av den medvetna disciplinen hos medlemmarna i det kommunistiska samhället och tenderar alltmer att minska behovet av tvång. Idag förekommer inte längre några repressalier mot medborgare av politiska skäl.

Mikojan tonfall skilde sig här från det som präglade alla hans kolleger. Han var den ende som slog fast att ”tjugoförsta kongressen är en organisk fortsättning av den tjugonde kongressen”. Man får känslan av att det är ett annat tänkande som kommer till tals här, och faktum är ju att Mikojan är en av de åtta kongressdelegater som var partimedlemmar redan i oktober 1917. Det märks på hans sätt att uttrycka sig. Det är också intressant att notera att Mikojan säger att banden mellan partiet och massorna aldrig varit så solida som nu. Givetvis kan denna rituella deklARATION återfinnas på alla tidigare kongresser med bolsjevikpartiet. Men kanske

går det att koppla samman med ”bortvittrandet av behovet av tvångsmedel”? Kanske går det idag att medge, att i ett läge då stat och polis inte alls håller på att vittra bort utan har fått en tidigare okänd maktposition, som var fallet mellan 1934 och 1954, är detta knappast något tecken på att samhället vilar på trygg grund, utan tvärtom på intern splittring, och är inte ett tecken på någon entusiastisk uppslutning från medborgarnas sida utan på deras opposition – om än inte öppet – mot staten?

Det råder inget tvivel om att denna opposition har blivit mycket mindre våldsam nu då konsumenternas grundläggande behov sakta håller på att tillgodoses. Ändå ansåg sig Sjeljepin, den nye polischefen, föranlåten att påpeka att säkerhetstjänsten (den politiska polisen) fortfarande är outhärlig, även om dess insatser minskat; och i själva verket motsade han också påståendet om att dessa tjänster är helt inriktade på internationella frågor. Hans måltavlor var, sade han, några få renegater, degenererade, fyllon och pratmakare som skulle kunna vara i stånd (!) att falla i fiendens garn.

Om det verkligen bara handlade om några sådana undantag, är det inte lätt att förstå varför det skulle vara nödvändigt att bibehålla en ytterst svårhanterlig och kostsam apparat (även om den reducerats avsevärt, som Chrusjtjov – utan tvivel helt sanningsenligt – säger). Och även om sammanhållningen i samhället har ökat de senaste åren, så befinner vi oss långt från något ”klasslöst samhälle”. Det är där, och endast där, vi har hemligheten bakom att ”organ för repression riktade inåt” lever kvar. Men detta går inte förklara utan att kasta tvivel över dogmen att ”bygget av det socialistiska samhället har fullbordats”.

Såväl Chrusjtjov som Sjeljepin tryckte på behovet av att föra över uppgifter som statsapparaten hittills stått för till ”samhälleliga organisationer”. Sjeljepin nämnde det stora antalet ungdomsbrottslingar som har ställts inför rätta (vilket, inom parentes, kastar ett mycket bryskt sken över den ”samhälleliga harmoni” som råder i detta ”klasslösa samhälle”). Han beklagade helt riktigt detta och talade för att det skulle vara möjligt att ungdomarna omskolades och korrigerades på ett vänskapligt sätt av fackföreningar, ungdomsorganisationer och fabrikskollektiv i stället för att hamna i domstolar och ungdomsvårdsskolor. Chrusjtjov föreslog för sin del att fackföreningarna skulle ta över semesterhem, att idrottsorganisationerna skulle ha hand om utrustningen där och att det skulle bildas frivilligorganisationer (framför allt teatergrupper av amatörer, amatörorkestrar, osv) för kulturella aktiviteter.

Allt detta måste välkomnas och innebär en odiskutabel reducering av de sociala spänningarna i Sovjetunionen. En del apologeter i väst – framför allt den tyska gruppen ”Arbeiterpolitik” – har utifrån detta talat om att ”staten är på väg att vittra bort”. Detta är en överdrift som närmar sig det löjeväckande. Med den takten borde ”staten ha vittrat bort” för länge sedan i borgerliga demokratier, där nyss nämnda företeelser har tillhört vardagen i decennier. Den dag arbetarråd tar över styret av fabriker, den dag grupper av arbetare turas om att sköta administrationen av stora kommuner, den dag grupper av medborgare tar initiativ till att ge ut *politiska* dagstidningar runt om i Sovjetunionen – då är också dagen kommen då det blir möjligt att tala om ”statens bortdöende” i det Lenin avsåg med detta. För den dagen kommer den demokratiska arbetarstaten både att utgöra en stat och en-stat-på väg-att-vittra-bort, genom en ökande samverkan med den stora majoriteten av medborgare.

I Sovjetunionen, där den administrativa apparaten är den mest ohanterliga i världen och där arbetarnas möjligheter till politiska och administrativa initiativ är oändligt långt mer begränsade jämfört med de första åren efter revolutionen, är det ett cyniskt bedrägeri mot massorna att tala om ”att staten håller på att vittra bort” – om man inte är ute efter att bedra sig själv.

Sjvernik sade att alla kommunister som dömts utan någon egentlig orsak har återfått sitt parti-medlemskap och han tillade att dessa åtgärder framför allt gällde ”ledande kadrer [!] i partiet, staten, ekonomin och armén”. Suslov lovade att protokollen från bolsjevikpartiets kongresser

och kongresser skulle tryckas upp igen. Det är obestridligt att den mest hysteriska historieförfalskningen tenderar att ”vittra bort” i Sovjetunionen, men den ersätts inte av något objektivt sökande efter sanningen, i varje fall inte av partiledningen och staten.

Förordet till Antonov-Ovsejenkos *Memoarer* och förordet och notförteckningen till John Reeds *Tio dagar som skakade världen* – två av de mest sensationella utgåvorna i Sovjetunionen de senaste åren – visar att avstaliniseringen stannar upp just innan de stora utrensningarna. Trotskismen fortsätter man att bekämpa med hjälp av politiskt förtal, men det handlar då om förtalet från perioden 1926-32 och inte det som förekom 1936. Det objektiva resultatet av denna utveckling är att ge ungdomen och hederliga forskare möjlighet att orientera sig på egen hand, och det bådär gott för framtiden!

”Liberaliseringen” av det offentliga livet i Sovjetunionen var en eftergift inte bara åt de breda massorna utan också till den stora gruppen av byråkrater, som under Stalin hölls utanför all verklig maktutövning och ständigt löpte risken att bli av med sina privilegier och sina liv av godtyckliga skäl. Vi har ofta tryckt på detta faktum, precis som vi i detta sammanhang har framhållit att den nuvarande partiledningen försöker bredda basen för diktaturen och knyta upp ett växande antal byråkrater till maktutövningen.

Vi har noterat en kraftfull bekräftelse på denna tes i decentraliseringen av ekonomin. Vi noterar ytterligare ett i Kirisjtjenkos deklARATION på tjugoförsta partikongressen, där han sade att på centralkommitténs plenarsammanträden, och på konferenser som leder till viktiga beslut i centralkommittén ...

... inbjuds de mest progressiva (!) personerna i landet, de ledande (!) medarbetarna till organen inom partiet, staten och ekonomi, dvs de stora fabrikena, kolchoserna, experter, ingenjörer, tekniker, osv.

Denna uppräkninG säger en hel del. Demokratin breder uppenbarligen ut sig *inom byråkratin*; centralkommitténs plenarsammanträden omvandlas alltmer till representativa församlingar för byråkratin som helhet. Men Kirisjtjenko glömmar en liten detalj: ingår kanske inte *icke ledande* arbetare bland ”de mest progressiva personerna” i landet? Det är säkert ett rent förbi-seende att de inte bjudits in till dessa sammanträden ...

Kampen för förbättrad levnadsstandard

Det fjärde huvudtemat på tjugoförsta partikongressen – efter sjuårsplanen, fördömandena av ”anti-parti gruppen” och ”återställandet av leninistiska normer för sovjetiskt rättssamhälle och demokrati” – var den stadiga förbättringen av det sovjetiska folkets levnadsstandard. Här har framstegen de senaste åren helt klart varit imponerande, även om alla löften inte alltid hållits eller inte hållits vid de tidpunkter som har bestämts.² Många talare trädde fram för att i siffror bekräfta de framsteg som uppnåtts eller de framsteg som utlovats de närmaste åren. Låt oss hoppas att alla dessa planer – i synnerhet när det gäller bostadsbyggandet, den största och mest akuta frågan av alla – verkligen kommer att bli av och att det sovjetiska folket kommer att få uppleva en klar höjning av sin levnadsstandard efter årtionden av förfärliga uppoffringar.

Likafullt kunde inte ledarna för byråkratin, som för första gången kunde ange starka argument till förmån för sovjetregimen, inte avhålla sig från att ge efter för lättvindig och upprörande demagogi; att göra sig av med gamla vanor är inte så enkelt.

Vid en jämförelse av sockerkonsumtionen i Sovjetunionen och USA nämnde således talarna på tjugoförsta kongressen siffror för produktionen och förutsägelser för de kommande sju till tolv åren och avstod därmed omsorgsfullt från att nämna att huvuddelen av den amerikanska

² Samma

konsumtionen inte täcks av inhemsk produktion utan av import av kubanskt socker! Andra talare bjöd över Chrusjtjovs deklarerationer och tvekade inte att slå fast att 1970 kommer de sovjetiska arbetarnas levnadsstandard att vara högre än vad amerikanska arbetare kommer att ha *vid den tidpunkten* – ett grundlöst påstående, som vi redan har visat.³ Chrusjtjov själv hävdar att hälsovården i Sovjetunionen är den bästa i världen och anger som bevis en siffra på utgifter uppgående till 360 000 miljoner rubel den kommande sjuårsperioden. Men det innebär trots allt bara 250 rubel per capita årligen, dvs knappt hälften av vad staten satsar i Storbritannien på hälsovården. Och så vidare.

Återigen var det Mikojan, som i motsats till alla de talare som insisterat på ”högsta prioritet för utvecklingen av den tunga industrin”, betonade vad som var speciellt med sjuårsplanen:

Sjuårsplanen karakteriseras *i mycket högre utsträckning än tidigare ekonomiska planer* av att den, samtidigt som den baserar sig på den tunga industrins enorma framgångar och dess senare utveckling, att den förutser en mycket snabbare tillväxt än hittills av produktionen av konsumtionsvaror och en snabbare ökning av befolkningens välfärd.

Här har vi på samma gång ett program och ett erkännande, båda tämligen sanningsenliga. Vi får inte ifrågasätta löftet, som är uppriktigt (även om det inte kommer att vara möjligt att uppfylla det helt och hållet). Men erkännandet är inte mindre reellt. Det innebär en förkrossande dementi av byråkratins lakejer, och framför allt lakejerna i väst, som överträffat sig själva i att dölja och bagatellisera de uppostringar som har påtvingats den sovjetiska befolkningen under de senaste decennierna och som har målat den eländiga tillvaron för den stora massan av folket i pastellfärger och därigenom förolämpat det i dess misär. Vidare fyllde en annan talare, Kirisjtjenko, på detta erkännande med att bekräfta att vi hade rätt när vi med samma argument kritiserade Stalins sista ekonomiska verk.⁴ Där skrev han att alla känner till den situation som vår jordbruksproduktion befann sig i bara för några (!) år sedan. Det fanns för lite vete, det rådde stor brist (!) på kött, mjölk, smör, socker, grönsaker och andra viktiga livsmedel.

Andra talare nämnde i förbigående andra lika beklagliga brister, som fortsätter att vara rådande i världens andra största industrimakt. Poeten Tvardovskij framhöll att det är oerhört svårt att i någon affär hitta hyllor som det går att lagra böcker på. En annan talare, arbetaren Gorbunov från skeppsvarven i Leningrad, påminde om att det är svårt, också för stora företag, att hitta spikar, bultar och små verktyg och att man ofta tvingas tillverka dem till höga kostnader. Här har vi åter ett byråkratiskt blylock som hämmar planekonomin och fortsätter att orsaka enorma förluster och slöseri.

Bristerna i den byråkratiska planeringen

Tjugoförsta partikongressen bekräftade de klagomål som hade förekommit på nittonde och tjugonde kongresserna – vilket är ett tydligt bevis på att de reformer som genomförts under tiden inte alls kommit åt roten till det onda.

Sålunda tillkännagav Sasjadko, vice ordförande i ministerrådet, att det den 1 januari 1959 fanns inte mindre än 320 000 (!) icke fullbordade byggprojekt och att de penningssummor som låg nedfrysta i dessa byggnader uppgick till 179 000 miljoner rubel. Denna situation har minskat ekonomins tillväxttakt oerhört. Aristov tillade att det bara i ryska federativa republiken fanns 60 000 maskinverktyg och 15 000 maskingrupper, som redan var tillverkade och i stånd att fungera, men som inte blivit installerade. Ytterligare en källa till bakslag.

Regelbundna och kontinuerliga leveranser av råmaterial och reservdelar är långt ifrån tryggade. Den tidigare omnämnde arbetaren Gorbunov hävdade att bara regelbundna

³ Samma

⁴ *Les Problèmes économiques de l'URSS*, utgiven av Les Editions de la Quatrième Internationale.

leveranser till varven i Leningrad skulle medföra produktionsökningar på 20-30 procent, utan några ytterligare investeringar. ”Det finns outnyttjade reserver i vår industri”, ropade han. Och så är verkligen fallet, en situation av samma karaktär fördömdes också av Malenkov ... på kommunistpartiets nittonde kongress!

En annan talare, Koslov, ägnade åtskillig tid åt de förluster som orsakades av för mycket metallskrot. Han nämnde en siffra på 4 500 000 ton om året, dvs i penningvärde 25 000 miljoner rubel.

Flera talare uppehöll sig vid de skadliga konsekvenser som decentraliseringen av industrin fått – vilken annars hyllades av hela kongressen. De framhöll uppkomsten av regionalism, av egoism på fabriks- eller lokal nivå, brott mot leveranskontrakt och godtyckliga förändringar av valet av produkter, osv.

Ett faktum som officiellt avslöjades för första gången på tjugoförsta kongressen var att det saknades beräkningar av jämförande kostnader för de investeringsprojekt som hittills har verkställts i Sovjetunionen. Sasjadko jämförde således olika projekt för ståltillverkning utifrån deras lönsamhet på lång sikt, med hänsyn tagen till *avkastningen på investeringar*, ett projekt som ger 16 procent på satsat kapital måste vara att föredra jämfört med ett som bara ger 7 procent, fastslog han. Det ser alltså ut som om sovjetiska planerare hädanefter kommer att inkludera ränteavgifter (beräkning av monetär lönsamhet och inte bara ökningen av fysisk produktivitet) när man väljer mellan olika investeringsprojekt.

De enorma variationerna i produktionskostnader framhölls, i synnerhet av talare som behandlade frågan om elkraft. En talare från Tadzjikistan – som sedan blivit avsatt från sina poster – föreslog att det skulle byggas vattenkraftverk, som skulle leverera ström till en kostnad av 0,3 kopek per kWh (detta var ett maskerat angrepp på Chrusjtjov som talat för satsning på kraftverk baserade på gas- eller oljeprodukter). Den genomsnittliga kostnaden per kWh i de stora kraftverken angavs av Novikov, minister för elindustrin, till åtta kopek. Men vid sidan av de stora anläggningar finns små som levererar ström till mellan en och två rubel per kWh! Novikov avslöjade dessutom att dessa ”små kraftverk”, till antalet 100 000, har 80 procent av personalstyrkan i Sovjetunionens elindustri men bara står för 10 procent av strömleveranserna.

Helt säkert fortsätter den sortens märkliga företeelser i många delar av den sovjetiska ekonomin, och ”decentralisering” är nog inte den rätta metoden för att bemästra dem.

En sista gång: Angående fullbordandet av socialism i ett land

Även om tjugoförsta partikongressen framför allt handlade om praktiska och rent av pragmatiska frågor kunde den inte bara under tystnad förbigå en rad alltmer komplicerade och motsägelsefulla teoretiska problem, som byråkratins teoretiker, och marxistiska teoretiker *per se*, ställs inför. Vilket är det egentliga stadiet i den samhällsutveckling som Sovjetunionen nu upplever? Vilka stadier måste det genomgå för att nå ett högre stadium av samhällelig utveckling? Vilka politiska, ekonomiska och sociala förändringar måste åtfölja denna utveckling?

De frågorna är så mycket mer smärtsamma för byråkratins teoretiker genom att samtliga, direkt eller indirekt, berör frågan om byråkratin som sådan. Det är orsaken till att de officiella teoretikerna tassar fram ytterst försiktigt i denna *terra incognita* och ständigt ser sig om. Det är ingen tillfällighet att det omtalade programmet för det sovjetiska kommunistpartiet, som har utlovats i flera år, fortfarande inte ens finns i form av ett utkast och att en talare på tjugoförsta partikongressen föreslog att Chrusjtjovs rapport skulle användas som material för ett programutkast!

Det går inte att bestrida att det sovjetiska partiets förstesekreterare besitter visst mod, också på teorins område. Han har oförväget kastat sig in där som om det vore en fråga om att ploga upp

jungfrulig mark eller att införa en ny teknik för att kunna odla indisk majs. Dessvärre ligger marxistisk teori inte i träda, även om Stalin gjorde allt som var möjligt och omöjligt för att göra den ofruktbar och omöjligt att odla. Och Chrusjtjov, som ändå har förtjänsten att väcka vissa frågor, kan bara komma med banala svar, som hans hovfolk skyndar sig att utropa till storartade om än kanske inte något prov på genialitet.

Chrusjtjov noterar att i Sovjetunionen har socialismen segrat fullständigt och definitivt. Den formuleringen plockades upp av många talare, som betecknade den som en sensationell innovation. Vad ska vi säga om detta?

Det har nu gått nästan tio år sedan vår rörelse, strax efter den kinesiska revolutionen, fastslog att styrkeförhållandena på ett avgörande sätt höll på att utvecklas till förmån för det antikapitalistiska lägret och på bekostnad av det imperialistiska lägret. Därefter har inget skett som motiverar någon revidering av den bedömningen. Tvärtom har den fullständigt bekräftats av utvecklingen. Denna globala utveckling av styrkeförhållandena – ett resultat både av segern för den kinesiska revolutionen och de stadiga framstegen för den koloniala revolutionen och av de ekonomiska framstegen i Sovjetunionen – har obestriddigt stärkt den sovjetiska regimen på ett sätt som varit okänt före 1941. Det är emellertid svårt att i detta se en bekräftelse av teorin om att det är möjligt att uppnå socialism i ett enda land. För är det inte just revolutionens internationella utvidgning som har förändrat de globala styrkeförhållandena mellan klasserna?

Vi kan hålla med Chrusjtjov när han säger att ett återupprättande av kapitalismen i Sovjetunionen kan betraktas som uteslutet. En sådan händelse kan bara vara följden av ett stärkande av de kontrarevolutionära krafterna internationellt i förhållande till de revolutionära krafterna. En sådan förändring är knappast att vänta inom förutsägbar framtid.

Dessvärre har, som vi redan tidigare påpekat, Kreml gått från den ena extreman till den andra: från överskattning av imperialismens styrka (som kännetecknade strategin under Stalineran) till en inte mindre farlig underskattning. Om vi håller med Chrusjtjov när han slår fast att återupprättande av kapitalismen är omöjligt i Sovjetunionen kan vi däremot inte hålla med honom när han påstår att ”socialismens seger är definitiv”. För han glömmer att det finns ett tredje alternativ också: att USA och Sovjetunionen ömsesidigt förgör varandra i ett kärnvapenkrig.

Att hävda att en sådan materiell förstörelse av grunden för den sovjetiska ekonomin är omöjligt vore liktydigt med att hävda att den amerikanska imperialismen inte längre är i stånd att utlösa ett världskrig. Flera talare på tjugoförsta partikongressen uttalade sig mer eller mindre i den riktningen: men här har vi att göra med en ytterst farlig illusion – en illusion som för övrigt inte verkar påverka agerandet från ledningen för Sovjetunionens väpnade styrkor att döma av de årliga militärutgifterna.

Går det dessutom att påstå, som Chrusjtjov (i läromästaren Stalins efterföljd) gör, att socialismen redan ”definitivt fullbordats” i Sovjetunionen? Det leder omedelbart till flagranta motsägelser. Socialismen är ett samhällssystem som är överlägset kapitalismen och kännetecknas av att den sociala uppdelningen i klasser försvinner. Nu tänker sig den sovjetiska ”socialismen” att den på sju till femton år ska överträffa den amerikanska kapitalismens produktivtetsnivå, medan Chrusjtjov själv skjuter upp avskaffandet av samhällsklasserna – i synnerhet skillnaden mellan arbetarklassen och kolchosbönderna – till en ganska dimmig framtid.

Därför är det mer logiskt, och dessutom mer i enlighet med den marxistiska traditionen, att säga att vi i Sovjetunionen fortfarande har ett *övergångssamhälle* mellan kapitalism och socialism, men ett som börjar närma sig målet när stärkandet av produktivkrafterna, förbättringen av levnadsstandard och kultur och ”industrialiseringen” av landsbygden möjliggör en lösning av de viktigaste motsättningarna på detta stadium. Det behöver förstås inte påpekas att

störtandet av byråkratins diktatur (även om den demokratiserats något) och införande av fullständig och total sovjetdemokrati är absoluta förutsättningar för att byggandet av ett socialistiskt samhälle ska kunna fullbordas.

Flera av de kännetecken som Chrusjtjov angav som utmärkande för ett *kommunistiskt* samhälle är i själva verket något som utmärker ett *socialistiskt* samhälle, exempelvis en förbättring av produktiviteten, av levnadsstandard, hälsovård och kultur till nivåer som överträffar vad som finns under den mest avancerade formen av kapitalism. Om Chrusjtjov sedan också ganska överraskande fastslår – och där reviderar han lyckligtvis Stalin – att ”kommunismen” inte kan fullbordas i ett enda land, utan i det ”socialistiska läget” som helhet (dvs på drygt en tredjedel av jordens yta, även om man skulle utgå från att detta läger inte skulle utvidgas de närmaste åren). I själva verket säger han, kanske omedvetet, att historien definitivt har gjort sig av med ”teorin om socialism i ett enda land” och att det helt klart handlar om att ett dussin, kanske fler, länder som kommer att övergå till ett socialistiskt samhälle.

Kommunismens frågor

Men om många av de frågor Chrusjtjov tar upp som frågor rörande *kommunism* i själva verket är frågor om *socialism* vilka är då de verkliga frågorna rörande kommunismen?

Det är känt att Marx i sin *Kritik av Gothaprogrammet* skiljer mellan två stadier av det socialistiska samhället, det lägre stadiet och det högre, betecknat som det kommunistiska stadiet. Han anger följande kännetecken på detta:

1. På det lägre stadiet – som vi idag kallar det socialistiska stadiet – har *värde* och *utbyte* upphört. Vad som finns kvar är det exakta måttet på arbete som varje individ bidrar med till samhället, för det är detta mått som avgör den *jämlika* fördelningen av konsumtionsmedlen.
2. På det högre stadiet – som vi idag kallar det kommunistiska stadiet – har *måttet* av arbete för varje individ upphört på samma gång som måttet på vad var och en konsumerar. Regeln om ”av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov” kommer att gälla. Vi kommer att befinna oss i ett tillstånd av överflöd möjliggjort av
 - a) en oerhörd utveckling av produktivkrafterna.
 - b) en psykologisk revolution som har åstadkommit genom att alla grundläggande behov automatiskt har tillfredsställts under det föregående stadiet, vilket kommer att avskaffa strävandet efter individuell rikedom som drivkraft för ekonomisk och samhällelig verksamhet.

Det räcker med att kasta en blick på denna kortfattade sammanfattning för att inse att frågan om kommunismen – frågan om att övergå från en jämlik fördelning till en fördelning av överflöd – ännu knappast går att resa på något seriöst sätt i Sovjetunionen.

Akademiledamoten Ostrivitjanov, som har genomfört prestationen att hålla sig kvar som officiell ekonom i Sovjetunionen i 30 år – före Stalin, under Stalin och efter Stalin – hävdar, att under kommunismens högre stadium kommer produktionen av varor och varu-penningrelationer att vittra bort. Han tillägger att tack vare elektriska räknemaskiner (!) kommer det att bli möjligt att mäta mängden socialt arbete i varje individs arbetsinsats.

Förvirringen är uppenbar. Det är under övergångsfasen och i början av kommunismens första stadium – det socialistiska stadiet – som varor, värde och pengar kommer att vittra bort och ge plats åt redovisning i arbetstimmar av varje individs insats. Så till vida som Ostrovitjanov betonar *uppgången* i varor, värde och pengar, inte bara i Sovjetunionen utan också i relationerna mellan Sovjetunionen och de ”socialistiska” länder levererar han, mot sin egen vilja, det bästa beviset för att uppbygget av ett socialistiskt samhälle är långt ifrån fullbordat i Sovjetunionen.

Chrusjtjovs säger mycket mer korrekt, att i det kommunistiska samhället kommer den *mätbara* fördelningen av konsumtionsvaror att upphöra – även när de kan mätas av ”elektroniska räknemaskiner”. Vad som kommer att finnas kvar, säger han, är behovet av att på ett vetenskapligt sätt fördela den tillgängliga arbetskraften mellan olika industribranscher. Här finner vi oss mycket nära det berömda uttalandet av Jarosjenko, den unge ekonom som Stalin var tvungen att duellera med före sin död: det enda ekonomiska problem som kommer att finnas kvar i det kommunistiska samhället är frågan om *organiseringen* av produktionen.

För att kunna dra denna slutsats tvingas Chrusjtjov låna Stalins beryktade absurda formel ”av var och en efter förmåga, åt var och en efter arbetsinsats” (!) som den formel som kommer att vägleda fördelningen av varor i ett socialistiskt samhälle. Den formeln återfinns inte något av marxismens klassiska verk; det är en grov förfälskning. Än mer: den är avsedd att dölja distributionsnormernas *borgerliga* karaktär i Sovjetunionen, en definition som svarar mot hela den marxistiska traditionen och som, enligt Chrusjtjov, nyligen börjat användas av ”vissa akademiker”.

Diskussionen om ”kommunismens frågor” leder således oundvikligen tillbaka till diskussionen om ”socialismens frågor” och det leder till en analys av de verkliga problem som övergångsstadiet i Sovjetunionen genomgår. Denna analys stöter på patrull i form av det faktum att en hel rad definitioner som för närvarande är på modet inom byråkratin har karaktären av rena ursäkter. Men den sovjetiska ungdomen, som så kraftfullt tagit sig an det *praktiska problemet* med byråkratin, kommer inte att undgå att även ta upp de teoretiska frågorna.

Den socialdemokratiska tidskriften *The New Leader* i USA hade i numret 18-25 augusti 1958 en ytterst viktig artikel skriven av David Burg, en ung man som har lämnat Sovjetunionen där han var student fram till 1957. Han talar där om den ”neo-bolsjevikiska strömningen”, som är en av de viktigaste oppositionella strömningarna bland intellektuell ungdom i dagens Sovjetunionen:

[Neo-bolsjevikerna] letar efter den ’sanna marxismen’. [...] Det råder en utbredd nostalgi kring den för-sovjetiska tiden och kring de första åren efter revolutionen. Sovjetisk ungdom visar idag ofta sitt motstånd mot regimen genom att hålla upp de marxist-leninistiska klassikernas spegel gentemot dagens verklighet. Enligt deras uppfattning likviderades revolutionens sanna ledare under utrensningarna 1937. De ställer Termidor mot Oktober. [...]

[...] De idealiserar revolutionen och manar till en återgång till leninismens ursprungliga ideal, som de hittat i en del av Lenins verk (*Staten och revolutionen*). De talar ofta om att regimen har undergått en ’byråkratisk urartning’, om en härskande privilegierad byråkrati, som upprättat en diktatur mot folket. De som ställer sig bakom de idéerna lutar sig mot traditionen från de gamla revolutionära partierna och stöder radikala metoder av aktiv kamp.

Neo-bolsjevikerna, skriver han avslutningsvis, betraktar ”byråkratin som bara en elakartad utväxt” som måste avlägsnas med kirurgiska medel för att göra det möjligt att låta en ”i grunden frisk” samhällsorganism ”utvecklas normalt”.

Dessa ungdomar, som är trotskister utan att veta om det, och som alltmer hämtar näring från samma källor som våra idéer gör kommer att planera och utföra detta ”kirurgiska ingripande” oavsett all chrusjtjoviansk eufori.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Lästips

Isaac Deutscher: [Sovjetunionen efter Stalin](#) (artiklar från 1956-1967)

Martin Fahlgren: [Chrusjtjovs väg till makten](#)

Wolfgang Leonard: [Det nya Sovjet 1956-1961](#)

Ernest Mandel: [Sovjetiska kommunistpartiets tjugotredje kongress](#) (1966)